

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

**Problematika péče o psychicky nemocné v zařízení vězeňské
služby.**

Aneta Katolická

Bakalářská práce

2008

PODĚKOVÁNÍ

Moje poděkování si zaslouží především pan PhDr. Martin Kocanda, který mi práci vedl a pomohl mi získat odbornou praxi v pardubické věznici, ve které jsem mohla provést výzkumné šetření.

ANOTACE

Práce se zaměřuje na popis vězeňství v České republice, zejména na samotný výkon trestu odnětí svobody odsouzených ve věznicích. Celá práce je koncipována na základě zkušeností z odborné praxe ve věznici Pardubice.

Hlavním cílem práce je ale vymezení terapeutických aktivit pro psychicky nemocné ve věznicích, s čímž souvisí i popis psychologických a psychiatrických hledisek při práci s odsouzenými. V práci je vypracován i přehled nejčastějších psychických poruch projevujících se u odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody.

Součástí práce je také výzkumné šetření provedené ve věznici Pardubice, jejímž úkolem je nahlédnout do každodenního života „za zdí“ a také popsat specifika zacházení s psychicky nemocnými ve věznici.

Klíčová slova:

vězeňství; věznice; trest odnětí svobody; odsouzení; psychická onemocnění

SUMMARY

The Bachelor work focuses on description of prison service in the Czech republic, especially the imprisonment problem. This work is based on practical training experience in the Pardubice prison.

The main purpose of this work is to define therapeutic activities for the psychically ill in prisons. It includes description of psychology and psychiatric aspects of the treatment of prisoners. A list of most frequent psychical disorders of prisoners is also included.

The last part of the work consists in the research carried out in the Pardubice prison. It explores the life in prison and methods of treatment of the psychically ill in prison.

Keywords:

prison service; prison; imprisonment; prisoners; psychical illness

OBSAH:

Úvod	7
1. Vězeňství v České Republice	8
1.1. Systém vězeňství v České Republice.....	8
1.2. Vězeňská služba České republiky.....	9
1.3. Historie Věznice Pardubice.....	12
2. Výkon trestu odnětí svobody.....	14
2.1. Právní úprava trestu odnětí svobody.....	18
2.2. Přijímání odsouzených do výkonu trestu.....	19
2.3. Adaptace odsouzených na vězeňský systém.....	19
2.4. Práva a povinnosti odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody.....	21
2.5. Propuštění z výkonu trestu.....	24
3. Psychologická a psychiatrická péče	26
3.1. Vědní disciplíny zabývající se psychologickou a psychiatrickou péčí o odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody	26
3.2. Psychické poruchy projevující se ve výkonu trestu odnětí svobody	27
3.3. Poruchy osobnosti.....	27
3.4. Neurotické poruchy.....	31
4. Specifika zacházení s psychicky nemocnými ve věznicích.....	34
4.1. Zásady pro zacházení s psychicky nemocnými ve výkonu trestu odnětí svobody	34
4.2. Programy zacházení psychicky nemocných	35
4.3. Terapeutické a vzdělávací programy ve věznici Pardubice.....	37
5. Výzkumné šetření.....	41
Závěr.....	50
Poznámky	51
Použitá zdroje	54

Úvod

Problematika vězeňství je v České republice sice aktuální problém, protože jsou věznice přeplněné a na nástup do výkonu trestu čeká cca 5 500 odsouzených, ale zpracování do podoby odborných publikací dostatečné není.

Tato práce má za úkol shrnout základní kritéria výkonu trestu odnětí svobody jak po stránce legislativní, tak po stránce psychologické. O psychologických aspektech provázejících výkon trestu odnětí svobody se totiž ve společnosti moc nemluví.

Dále bych se chtěla v práci věnovat, jak už název práce napovídá, tématu psychicky nemocných ve věznicích. Očekávám tedy, že bude práce poskytovat nejen přehled o nejčastěji se vyskytujících psychických poruchách u odsouzených ve výkonu trestu, ale také nastiňovat zacházení s těmito odsouzenými ve věznici a možnosti jejich terapie.

Důležitou součástí práce je také provedený výzkum ve věznici Pardubice, který se zaměřuje na samotný výkon trestu a práci s odsouzených s psychickými poruchami a také na vnímání těchto odsouzených ostatními.

1. Vězeňství v České republice

1.1. Systém vězeňství v České republice

V České republice náleží sektor vězeňství pod správu Ministerstva spravedlnosti

„Vězeňství je součástí sociálního systému zacházení s kriminální populací, neboť v rámci penitenciárního působení vytváří podmínky k obnovení těch vlastností, sociálních dovedností a hodnot vězněného, které mohou být základem jeho integrace do společnosti po propuštění z výkonu trestu.“¹

Trest odnětí svobody se vykonává ve věznici nebo v samostatném oddělení vazební věznice. „Vyžaduje-li zdravotní stav odsouzeného zdravotní péči, kterou nelze zajistit ve zdravotnickém zařízení Vězeňské služby, a výkon trestu nelze přerušit, trest se na nezbytně nutnou dobu vykonává ve zdravotnickém zařízení mimo objekty spravované Vězeňskou službou, přičemž střežení odsouzeného v takovém případě zajišťuje nejbližší věznice“²

Výkon trestu odnětí svobody se člení na čtyři základní typy:

1. **s dohledem** – zde jsou zpravidla zařazeni pachatelé, kterým byl uložen trest za trestný čin spáchaný z nedbalosti a kteří dosud nebyli ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin;
2. **s dozorem** – v tomto typu věznice jsou umístěni pachatelé, jimž byl uložen trest za trestný čin spáchaný z nedbalosti a kteří již byli ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin, nebo pachatelé, kterým byl uložen trest za úmyslný trestný čin ve výměře nepřevyšující dva roky a kteří dosud nebyli ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin;
3. **s ostrahou** – jedná se o pachatele, kterým byl uložen trest za úmyslný trestný čin a nejsou zároveň splněny podmínky pro umístění do věznice s dozorem nebo se zvýšenou ostrahou, a pachatele, kteří byli odsouzeni

pro trestný čin spáchaný z nedbalosti a nebyli zařazeni do výkonu trestu odnětí svobody s dohledem nebo s dozorem;

4. **se zvýšenou ostrahou** – zde jsou umístěni pachatelé, kterým byl uložen trest odnětí svobody na doživotí, kterým byl uložen trest odnětí svobody jako zvlášť nebezpečnému recidivistovi, kterým byl za zvlášť závažný trestný čin uložen trest odnětí svobody ve výměře nejméně osmi let, nebo kteří byli odsouzeni za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchli z vazby nebo z výkonu trestu.

Vedle těchto čtyř typů je také zřízen zvláštní typ nebo zvláštní oddělení, věznice pro mladistvé, kam jsou umísťováni odsouzení, kteří nedovršili 18. rok svého věku. Platí, že v rámci jedné věznice mohou být zřízena oddělení různých základních typů, pokud tím není ohrožen účel výkonu trestu odnětí svobody. Zařazení odsouzeného do určitého typu věznice je provedeno na základě rozhodnutí soudu a je součástí rozsudku.

Výkon trestu odnětí svobody zajišťuje Vězeňská služba České republiky.

1.2. Vězeňská služba České republiky

Vězeňská služba České republiky byla zřízena zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky s účinností od 1. ledna 1993 a nahradila tak dosavadní „Sbor nápravné výchovy“.

Vězeňská služba České republiky (dále jen vězeňská služba) je zřizována Ministerstvem spravedlnosti. Plní jak úkoly státní správy vězeňství, tak zajišťuje i výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody. Její další funkcí je také ochrana právního řádu.

„Vězeňská služba České republiky zajišťuje výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody a v rozsahu stanoveném tímto zákonem ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví a správě soudů a při činnosti státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti.“³

Organizačními jednotkami Vězeňské služby jsou:

- generální ředitelství (řídí a kontroluje ostatní organizační jednotky; generálního ředitele jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti),
- vazební věznice,
- věznice,
- Institut vzdělávání.

Vězeňská služba plní hlavně tyto úkoly:

- a) „spravuje a střeží vazební věznice a odpovídá za dodržování zákonem stanovených podmínek výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody,
- b) střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody,
- c) prostřednictvím programů zacházení soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a obdobně i na některé skupiny osob ve výkonu vazby s cílem vytvořit předpoklady pro jejich řádný způsob života po propuštění,
- d) provádí výzkum v oboru penologie a využívá jeho výsledky a vědecké poznatky při výkonu vazby a při výkonu trestu odnětí svobody,
- e) zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů, státních zastupitelství a ministerstva a v jiných místech jejich činnosti a v rozsahu stanoveném tímto zákonem zajišťuje pořádek a bezpečnost při výkonu pravomoci soudů a státních zastupitelství,
- f) vytváří podmínky pro pracovní a jinou účelnou činnost osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody,

- g) provozuje hospodářskou činnost za účelem zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, případně i osob ve výkonu vazby,
- h) vede evidenci osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody na území České republiky,
- i) plní úkoly, které pro ni vyplývají z vyhlášených mezinárodních smluv, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána,
- j) zabezpečuje vzdělávání příslušníků Vězeňské služby (dále jen „příslušníci“) a občanských zaměstnanců Vězeňské služby, které provádí Institut vzdělávání, a vzdělávání osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody, které provádí Střední odborné učiliště, učiliště a odborné učiliště Vězeňské služby,
- k) poskytuje zdravotní péči osobám ve výkonu vazby, osobám ve výkonu trestu odnětí svobody, příslušníkům a občanským zaměstnancům Vězeňské služby; v případě potřeby zabezpečuje specializovanou zdravotní péči v mimovězeňských zdravotních zařízeních,
- l) prošetřuje vlastními pověřenými orgány (dále jen „pověřené orgány Vězeňské služby“) trestnou činnost příslušníků; ve spolupráci s Policií České republiky se podílí na předcházení a odhalování trestné činnosti osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody.“⁴

Vězeňská služba se člení na:

- **vězeňskou stráž** – střeží, předvádí a eskortuje osoby obviněné a osoby ve výkonu trestu, střeží vazební věznice a věznice;

- **justiční stráž** – zajišťuje pořádek a bezpečnost v místnostech soudu, státních zastupitelstev a Ministerstva spravedlnosti;
- **správní službu** – zajišťuje organizační, ekonomickou, vzdělávací, výchovnou, zdravotnickou a další odbornou činnost.

1.3. Historie věznice Pardubice

Věznice Pardubice se začala stavět v roce 1889 (měla sloužit jako tzv. zemská donucovací pracovna v Pardubicích) a byla dokončena 1.11.1891. Tehdy bylo postaveno třináct budov a dodnes tři slouží svému účelu (dvě z nich jako ubytovny odsouzených). Protože se koncem 19. století začaly projevovat snahy o humanizaci převýchovy „káranců“, byly před první světovou válkou vybudovány nové dílny, ve kterých mohli „káranci“ získat znalosti v oboru krejčovství, kolářství a bednářství, čalounictví a výroby kartáčů.

„Počínaje dnem 23.10.1943 byl v Pardubicích zřízen pracovní výchovný tábor, v němž byli shromažďováni ti, kteří se vyhýbali nasazení nebo uprchli z nuceného pracovního nasazení v Německu. Prostory tábora byly natolik rozsáhlé, že v něm byl dále zřízen i sběrný tábor, kterým jen v době od 1. 1. 1944 do 31. 1. 1945 prošlo 1 431 lidí před transportem do koncentračních táborů.“⁵

V roce 1950 se (díky novému trestnímu zákonu) z donucovací pracovny stal zvláštní útvar nápravných zařízení. O dva roky později, tedy v roce 1952, zde vykonávaly trest odnětí svobody nejen ženy, které se dopustily kriminálních činů, ale i odsouzené Státním soudem za své politické postoje proti tehdejšímu totalitnímu komunistickému režimu. V průběhu roku 1960 proběhla ve věznici rozsáhlá přestavba a výstavba nových objektů – byly vystavěny nové ubytovny (kapacita 400 odsouzených), kuchyně a jídelny pro odsouzené, vznikla nová prádelna a čtyři výrobní haly. Tehdy zde byli ještě dodatečně vězněni také muži.

„Od roku 1990 věznice sloužila pro výkon trestu odnětí svobody odsouzených žen všech tří nápravně výchovných skupin, mladistvých odsouzených žen, odsouzených mužů zařazených pro výkon trestu do I. nápravně výchovné skupiny. Mimo těchto

kategorií odsouzených zde bylo zřízeno i oddělení pro výkon vazby žen z východočeského regionu.“⁶

Od roku 1994 zajišťovala věznice výkon trestu odnětí svobody pro odsouzené muže v typu věznice s dozorem. Byla také zřízena specializovaná oddělení – oddělení s poruchou duševní a poruchou chování a oddělení odsouzených trvale pracovní nezařaditelných. V roce 1998 začalo vymísťování žen z věznice Pardubice (byla zřízena věznice ve Světlé nad Sázavou) a dne 6.5.2004 opustila věznici poslední odsouzená žena. V současnosti je věznice ryze mužská a zabezpečuje výkon trestu odnětí svobody pro odsouzené v typu věznice s dozorem a ostrahou.

2. Výkon trestu odnětí svobody

Podle obecné definice se trestem rozumí nějaké omezení, újma, ztráta nebo bolest, jímž mohou oprávněné osoby vymáhat dodržování mravních, společenských nebo právních pravidel dané společnosti. Smyslem trestu je tedy náprava, odstrašení, ochrana společnosti nebo obnovení narušeného řádu ve společnosti.

Trest odnětí svobody je tudíž „specifická společenská sankce za prokázané delikventní jednání“⁷

Aby mohl být trest odnětí svobody uložen, musí být spáchán trestný čin. „Ten vzniká jako souhra **tří faktorů**:

1. motivovaný pachatel;
2. vhodný objekt (dosažitelný, resp. slabý a bezbranný);
3. vhodné podmínky (kde nejsou v okolí lidé, kde je malá přehlednost a pro pachatele menší riziko).“⁸

Vznik delikventního chování také závisí na vnitřních a vnějších vlivech, které na jedince působí. Pro většinu delikventů je typické, že sice dovedou o svém cíli a jeho dosahování logicky uvažovat, ale nejsou schopni si připustit, že může mít následky.

Způsob uvažování pachatelů trestných činů:

- superoptimismus – bývá projevem neschopnosti kriticky myslet. Pachatel se totiž domnívá, že nebude dopaden, i když byl v minulosti pokaždé nakonec dopaden (pachatel věří, že byl dopaden náhodou).
- egocentrismus – jiný vztah k obecně platným normám – jejich subjektivizace. Pachatelé mají sklon k povrchním citovým vztahům a s tím souvisejícímu pocitu privilegovanosti.
- zkreslená interpretace vlastního chování – často nedostatečně rozvinuté sebevědomí

- zjednodušené sociální hodnocení – primární je pro pachatele koncentrace na vlastní osobu
- kognitivní indolence – dala by se charakterizovat jako lenost uvažovat. Projevuje se orientací na přítomnost a nechutí nebo neschopností uvažovat do budoucna
- diskontinuita uvažování – neschopnost trvalejšího názoru, snadná ovlivnitelnost

Podle Netika⁹ rozlišujeme osobnost pachatele pomocí čtyř faktorů, neboli rysů osobnosti prvovězných a recidivních pachatelů:

1. emoční ladění: pozitivní či nepřátelský postoj ke světu (afiliace x hostilita),
2. úroveň zformování svědomí: dobře zformované či nedostatečně rozvinuté svědomí,
3. úroveň sociální reaktivity (impulzivity) – spojena s nedostatkem sebekontroly, od dynamičnosti k inhibovanosti (utlumenosti),
4. úroveň asertivnosti, neboli prosazování se: rafinovanost sebeprosazování nebo naopak tupá konformita.

Typy pachatelů trestných činů, „pachatel,:

- který se dopustil trestného činu poprvé (epizoda, neopakuje se, pocit viny),

- jehož trestná činnost je důsledkem psychické poruchy, duševní nemoci nebo mentální retardace (např. trestně neodpovědní psychotici; často nechápou význam sociálních či právních norem chování a neumějí se přiměřeně orientovat v situaci),
- který je defektně, resp. nedostatečně socializovaný (pachatelé s disociální nebo emočně nestabilní poruchou osobnosti; dispozice k impulzivnímu jednání),
- deviantně socializovaný typ (jde o delikventní chování podmíněné sociokulturními vlivy; zahrnuje i jedince, kteří byli výchovně zanedbaní či citově deprivovaní).¹⁰

V současné době se vedou spory o tom, zda má na osobnost člověka větší vliv genetika (čili vrozené vlastnosti) či okolní prostředí (prostředí, ve kterém vyrůstá a kde se socializuje). „Kriminalita rodičů zvyšuje riziko podobného chování potomků, i když není jasné, zda jsou v jednotlivých případech významnější genetické nebo sociální vlivy, obvykle je to kombinace obou.“¹¹

- vnitřní vlivy (vrozené dispozice) – pro vznik kriminálního jednání mají značný význam hlavně z hlediska vrozeného způsobu reagování na vnější podněty (obtížné zvládnání frustrací, agresivita, impulzivita, atd.)
- vnější vlivy (vliv prostředí) – souvisí s dobrou socializací, která se odehrává nejprve v rodině (primární socializace) a později ve škole a mezi vrstevníky (sekundární socializace)

Za tzv. spouštěče kriminálního chování jsou někdy označovány **situační faktory**. Mezi ně řadíme například pocit snadné proveditelnosti a dostupnosti cíle, vliv návykových látek či nepřítomnost někoho dalšího (možných svědků).

Výchovná funkce trestu odnětí svobody:

Trest odnětí svobody má také výchovnou funkci. Její naplnění představuje souhrn aktivit, podmínek a zásad, které musí být použity, aby bylo výchovného účinku dosaženo. S výchovnou funkcí trestu souvisí i proces zacházení, který se řídí zákonem č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.

Proces zacházení je realizován prostřednictvím specializovaného pracovníka, který:

- jedná s pachateli trestných činů,
- řeší a pomáhá řešit jejich problémy,
- vede odsouzené (k práci, vzdělání, samostatnosti),
- pečuje o jejich zdraví a pozitivní rozvoj,
- působí na (ovlivňuje) jejich chování, názory a vývoj.

V současnosti se pojem „proces zacházení“ nahrazuje pojmem „resocializace“.

„Základním a hlavním cílem programů korektivní socializace musí být příprava odsouzených na pokud možno hodnotný život na svobodě; v optimálním případě na podporu „dozrání“ osobnosti projevující se seberegulací založenou na samostatném a odpovědném rozhodování a akceptaci jeho následků.“¹²

Trest odnětí svobody jako ochrana společnosti

Trest odnětí svobody slouží nejen k resocializaci pachatele, ale také jako ochrana společnosti. Odsouzený totiž nemá možnost omezovat práva ostatních lidí svým kriminálním chováním.

Ochrany společnosti lze dosáhnout těmito mechanismy:

- a) **izolací pachatele** – využívána hlavně u odsouzených, kteří nejsou schopni korektivní socializace; většinou jsou tito pachatelé nebezpeční pro společnost

- b) **odstrašením** – v minulosti bylo dokázáno, že tento mechanismus je neúčinný hlavně u chronických delikventů, recidivistů a osob s kriminálním životním stylem. Jako hrozba tedy působí pouze na jedince, kteří mají rozvinut tzv. „systém inhibic“ (útlumů chování), a působí proti možnému delikventnímu chování
- c) **regulací chování** – je založen na změně chování odsouzeného v žádoucím směru, která je navozená odpovídajícím zacházením. Podle Netíka¹³ je pouze tento mechanismus jediný účinný a zároveň humánní

„V době výkonu trestu má být odsouzený připravován pro život na svobodě, učit se sociálně přijatelným způsobům chování, sebeovládání, vytváření vhodných strategií apod. To lze samozřejmě úspěšně činit především tam, kde je vězeň motivován a má relativně blízkou perspektivu propuštění.“¹⁴

2.1. Právní úprava trestu odnětí svobody

Zákony upravující trest odnětí svobody

- Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, který upravuje výkon trestu odnětí svobody ve věznicích a ve zvláštních odděleních vazebních věznic.
- Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky.
- Zákon č. 294/1993 Sb., o výkonu vazby.

Vyhlášky Ministerstva Spravedlnosti upravující trest odnětí svobody

- Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

Další právní předpisy, upravující trest odnětí svobody:

- Listina základních práv a svobod (Zde jsou uvedeny především základní principy zacházení s vězněnými osobami.)
- Ústava ČR

2.2. Přijímání odsouzených do výkonu trestu

Nástup do vězení: „Odsouzené přijímají v příslušné věznici vedoucí oddělení výkonu trestu (oddělení výkonu vazby a trestu), psycholog, speciální pedagog, sociální pracovník, vychovatel, popřípadě další zaměstnanci Vězeňské služby určení ředitelem věznice.“¹⁵

Ve vězení také platí jiné vzorce chování, které jsou odlišné od těch obecně platných (ve společnosti – mohou být i nežádoucí). „Adaptace na prostředí věznice ovlivňuje hodnoty, normy i standardy chování, a to se nakonec stává překážkou návratu trestaného do společnosti.“¹⁶

Obecně platí, že čím delší je výkon trestu odnětí svobody, tím hůře se odsouzený adaptuje zpět do společnosti.

2.3. Adaptace odsouzených na vězeňský systém

Vězeňský systém, resp. systém každé z věznic lze považovat za určitou společnost, ve které platí ustálené normy a pravidla. Aby se odsouzený adaptoval do tohoto systému, musí se těmto pravidlům naučit, přičemž tato adaptace přináší i změnu jeho dosavadních hodnot.

Prizonizace

Odsouzený často ztrácí rodinné vazby, a protože člověk potřebuje komunikovat s okolím, vzniká sociální interakce mezi vězni. Aby však do života ve věznici „zapadl“, musí se adaptovat na jeho systém a přijmout příslušná pravidla a hodnoty. Tato adaptace se nazývá prizonizací. Proces prizonizace se skládá ze dvou složek:

1. Institucionalizace

Tento pojem označuje „adaptaci na vysoce organizovaný vězeňský život spojený se ztrátou aktivity a iniciativy“.¹⁷ Odsouzený ztrácí samostatnost a mění své postoje i vzorce chování, současně s tím se mu tak vytrácí i schopnost návratu do společnosti. Po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody se jedinec stále řídí „novým“ systémem hodnot a je tedy pořád závislý na iniciativě ostatních lidí. Podle Vágnerové¹⁸ totiž „osobnost dlouhodobě a opakovaně trestaného v mnoha složkách degraduje“.

2. Ideologizace

Ideologizace představuje přijetí pravidel a norem typických pro vězeňské prostředí. Přijímá i jeho hodnotový systém a co je důležité – ztotožňuje se s ním. Adaptace na tento systém se především projevuje označením společného nepřítele (většinou Vězeňská služba a personál věznice) a současně také ospravedlňováním vlastního delikventního chování. Dalším znakem ideologizace je také vězeňský argot, který je specifický pro určitou skupinu vězňů. Mezi vězni se pak utvoří určité sociální skupiny, ve kterých dochází (navzdory skutečnému účelu trestu odnětí svobody, kterým je resocializace odsouzeného) k výměně informací o eventuálních dalších trestných činnostech (zvláště u prvotrestaných tedy i k většímu rozvoji kriminálních znalostí a někdy i k plánování těchto aktivit do budoucna).

Sociální hierarchie odsouzených ve věznici – role ve skupině vězňů podle Netíka¹⁹:

- role neformálního vůdce (tzv. „král“) – na různé úrovni (cela, oddělení, ústav), chová se nadřízeně, nadřazeně a někdy se projevuje až krutým ovládním okolí. Je reprezentantem kriminální subkultury a nositelem její ideologie,

- role délesloužícího (tzv. „kmet“) – ve vězení je delší dobu a zná proto poměry v ní. Je tedy zkušený a adaptovaný na prostředí, má respektované postavení,
- role řadového příslušníka skupiny – má jasně vymezená práva a povinnosti,
- role outsidera (tzv. „pakárna, neandrtálec či otrok“) – je slabý nezkušený a mívá nižší intelekt; bývá využíván vůdcem skupiny a musí tedy oddaně sloužit králi.
- role reprezentanta protivníka skupiny – nemusí se vyskytovat v každé skupině; někdy mívá podobnou roli jako outsider, ale je jím většinou relativně málo narušený jedinec, který není dostatečně adaptovaný na vězeňské prostředí.

2.4. Práva a povinnosti odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody

I člověk odsouzený k trestu odnětí svobody má svoje práva, která jsou zaručena jak Listinou základních práv a svobod a Ústavou ČR, tak i vnitřním řádem věznice. Na druhé straně je nutno říci, že vězeň má i určité povinnosti a také že určitá práva jsou díky trestu omezena (např. právo na svobodu pohybu). Práva a povinnosti odsouzených ve výkonu trestu lze rozdělit do několika skupin²⁰:

Práva – dvě základní skupiny:

1. Právo na uspokojování základních sociálních potřeb a poskytování zdravotní péče. Uspokojování těchto potřeb zajišťuje podmínky pro duševní a fyzický rozvoj odsouzených.
2. Tato skupina práv se týká udržování nebo případného rozšiřování sociálních vztahů. Patří sem právo na: nákup potravin, přijímání návštěv, na příjem balíčku, příjem peněz, na uspokojování kulturních potřeb, na

duchovní službu a využití speciální služby odborníků, na umožnění použití telefonu a na ochranu svých práv.

Současně platí, že po dobu výkonu trestu odnětí svobody jsou odsouzení povinni podrobit se omezení některých práv a svobod, které jsou v rozporu s účelem výkonu trestu a nebo vzhledem k výkonu trestu nemohou být uplatněny. Omezení se vztahují na nedotknutelnost osoby a soukromí, svobodu pohybu a pobytu, zachování listovního tajemství, tajemství jejich písemností. Jsou to práva: svobodné volby povolání, na stávkou, sdružovat se ve spolcích, společnostech, podnikat, provozovat jinou hospodářskou činnost, právo svobodné volby lékaře a zdravotního zařízení, zakládat politická hnutí, vykonávat volené a jiné veřejné funkce.

Povinnosti odsouzených – rozděleny do tří skupin:

1. Povinnost dodržovat pořádek a kázeň, také plnit pokyny a příkazy Vězeňské služby
2. Odsouzení jsou povinni strpět úkony, které jsou spojené s kontrolou Vězeňské služby
3. Do této skupiny patří povinnost dodržovat zákazy

Kázeňské odměny a tresty v průběhu výkonu trestu odnětí svobody

V rámci výkonu trestu odnětí svobody jsou odsouzeným vychovateli udělovány kázeňské odměny a tresty. Mají písemnou formu a jsou zaznamenávány v kartě odsouzeného do tzv. záznamů o výkonu trestu odnětí svobody.

Kázeňské odměny odsouzeným ve výkonu trestu odnětí svobody

„Jestliže odsouzený svým chováním a jednáním nebo příkladným činem projevuje odpovědný přístup k plnění stanovených povinností a spolupracuje při naplňování účelu výkonu trestu, lze mu udělit odměnu.“²¹. Dle zákona 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody se odměnami rozumí:

- a) pochvala
- b) mimořádné zvýšení doby trvání návštěv během jednoho kalendářního měsíce až na 5 hodin
- c) povolení jednorázového nákupu potravin a věcí osobní potřeby odsouzenému, který jinak tyto nákupy nemůže provádět
- d) zvýšení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 3 kalendářních měsíců
- e) věcná nebo peněžitá odměna až do výše 1 000 Kč
- f) rozšíření osobního volna na sportovní, kulturní nebo jiné zájmové aktivity až na dobu 1 měsíce
- g) povolení opustit věznici až na 24 hodin v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení
- h) přerušování výkonu trestu

Kázeňské tresty odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody

Naopak neplnění uložených povinností, zaviněné porušením zákonem stanovených povinností, pořádku a kázně je kázeňským přestupkem, za který lze uložit kázeňské tresty. Těmi jsou podle zákona o výkonu trestu odnětí svobody:

- a) důtka
- b) snížení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 3 kalendářních měsíců
- c) zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce

- d) pokuta až do výše 1 000 Kč
- e) propadnutí věci
- f) umístění do uzavřeného oddělení až na 28 dnů, s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení
- g) celodenní umístění do uzavřeného oddělení až na 20 dnů
- h) odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny

O kázeňských trestech a odměnách je vychovatel příslušného oddělení povinen udělat zápis do záznamu o průběhu trestu (součást karty odsouzeného). Kázeňský trest lze ale po uplynutí zkušební doby či proti získané kázeňské odměně zahladit. Zahlazením kázeňského trestu se na odsouzeného hledí, jako by mu nebyl trest uložen. Tyto tresty a odměny jsou důležité i při posuzování žádosti odsouzených o podmíněčné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

2.5. Propuštění z výkonu trestu

„Věznice propustí odsouzeného z výkonu trestu jestliže:

- a) uplynula doba trestu stanovená v pravomocném a vykonatelném rozhodnutí soudu a Vězeňské službě nebylo doručeno nařízení soudu k výkonu dalšího trestu,
- b) obdržela písemný příkaz, aby odsouzený byl propuštěn na svobodu, vydaný soudem na základě jeho rozhodnutí,
- c) propuštění nařídil státní zástupce při výkonu dozoru nad výkonem trestu, nebo

d) o propuštění rozhodl prezident republiky při udělování milosti nebo ministr při výkonu svých oprávnění podle trestního řádu.^{«22}

Přiměřenou dobu (většinou půl roku) před propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody je odsouzený zařazen na výstupní oddělení (pouze odsouzení, kterým byl uložen trest odnětí svobody na dobu delší než 3 roky), kde je na propuštění připravován (i formou vycházek z věznice za doprovodu zaměstnance věznice či vězeňské služby). Programy zacházení s odsouzenými, kteří již byli zařazeni do výstupního oddělení, jsou zaměřeny hlavně na přípravu odsouzených pro samostatný život. Nejčastěji proto odsouzení umístění na výstupním oddělení spolupracují s orgány sociálního zabezpečení.

3. Psychologická a psychiatrická péče.

3.1. Vědní disciplíny zabývající se psychologickou a psychiatrickou péčí o odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody

Penitenciární psychologie

Penitenciární psychologie se zabývá problémy procesu penitenciárního zacházení s odsouzenými. Zkoumá tedy zejména psychologické aspekty klasifikace odsouzených (individuální zvláštnosti, vývoj osobnosti, etnogeneze delikventních chování a další sociální chování), diagnostikuje změny chování odsouzeného v průběhu výkonu trestu odnětí svobody (individuálně-psychologické a sociálně-psychologické problémy života ve věznicích. Psycholog se také podílí na výběru personálu.

Psychodiagnostika

S penitenciární psychologií úzce souvisí psychodiagnostika.

„Základním úkolem klinické psychologie je psychodiagnostika, tj. rozpoznávání psychických zvláštností individua v relaci s jeho životními podmínkami, současnými i minulými, a v relaci s jeho případem.“²³

Znalecké vyšetření by mělo obsahovat transparentní i projektivní techniky testování. Mezi tyto vyšetřovací metody a techniky psychodiagnostiky řadíme například rozbor dokumentace o odsouzeném, interview (v něm zmíníme údaje z minulosti i současnosti odsouzeného), kresby, ROR test (Rorschachův test), pozorování či dotazník.

Penitenciární psychiatrie

„Tento speciální obor psychiatrie se zaměřuje na diagnostikování a poskytování individualizované léčebně-terapeutické péče odsouzených s odchylkami od psychické normy.“²⁴

Penitenciární psychiatři tak pracují s odsouzenými, kteří trpí hlavně poruchami osobnosti či těžkými neurózami. Poskytují také protialkoholovou a

protidrogovou psychoterapii (poradny drogové závislosti) a v některých případech i terapii sexuálních deviací.

3.2. Psychické poruchy projevující se ve výkonu trestu odnětí svobody

Mezi nejčastější psychické poruchy projevující se ve výkonu trestu odnětí svobody (tedy u pachatelů trestných činů) patří poruchy osobnosti a neurotické poruchy. S některými z nich odsouzený již do věznice nastupuje a jiné se mohou projevit až po umístění do věznice díky zvýšenému stresu.

„Vězňové jako objekt působení se převážně rekrutují z řad sociálně patologických skupin. Jejich osobnost je často charakterizována řadou asociálních, až antisociálních a psychopatických rysů. Ve vězeňských podmínkách se tyto rysy vlivem izolace, separace, frustrace a deprivace vyostřují a zvyrazňují.“²⁵

3.3. Poruchy osobnosti

Podle 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí (dále jen MKN-10) zahrnují tyto poruchy hluboce zakořeněné a přetrvávající vzorce chování, projevující se jako neměnné odpovědi na široký rozsah osobních a sociálních situací. Pro jedince trpící poruchou osobnosti je typické, že se odlišují od okolí. Tito lidé tedy jinak vnímají, přemýšlejí, cítí, jednají a také jiným způsobem utvářejí vztahy. Poruchy osobnosti byly dříve zahrnovány pod pojem psychopatie. V současnosti tyto používáme rozdělení na poruchy vrozené a poruchy vzniklé v průběhu života.

„Obecná kritéria pro hodnocení poruch osobnosti (podle MKN-10 a DSM-IV) lze shrnout do následujících bodů:

- jde o trvalý stav, který s určitými výkyvy přetrvává po celý život
- projevuje se podivným, maladaptivním, event. až hrubě rušivým chováním, jehož důsledky v nestejně míře trpí sám jedinec i jeho okolí a které zvyšuje riziko nejrůznějších konfliktů.

- tolerance k zátěži je snižena, což se projevuje snadným navozením neadekvátních reakcí.
- náhled na nepřiměřenost vlastního chování, názorů a postojů je nedostatečný.
- rezistence ke změnám, neschopnost poučit se ze zkušenosti.²⁶

Vrozené specifické poruchy osobnosti

- a. **paranoidní** – tato porucha je charakteristická nedůvěřivostí k okolí a ostatním lidem. Převládá tendence chápat jednání okolí jako úmyslně nepřátelské, či dokonce ohrožující. Jedinec je citlivý na nezdary a domnělé urážky, ale nedosahuje nevývratného přesvědčení. Někdy se tato porucha projevuje jako patologická žárlivost či neustálé podezření ze spiknutí.
- b. **schizoidní** – tento člověk není schopen citových prožitků (tzv. emoční chlad). Díky tomu postrádá blízké vztahy s okolím a často se proto uzavírá do vlastního světa fantazie (projevuje se dezinterpretace a lhostejnost k názorům ostatních). Někdy mohou být tyto lidé považováni okolím za podivíny.
- c. **disociální** (někdy se užívají termíny asociální, antisociální, psychopatická či sociopatická porucha) – jde o poruchu, která převažuje mezi poruchami kriminálních recidivistů. Tyto osobnosti jsou egocentrické a necitlivé k druhým. Nerespektují sociální normy (nejsou schopni sociální adaptace), a proto mnohdy nejsou schopni žít na svobodě bez konfliktů s obecně platnými sociálními normami. Na zdánlivě nepodstatné stresové podněty reagují afektivně, často agresivitou. Důležité také je, že tyto osobnosti nemají schopnost empatie a pocitu viny – vinu svádějí na druhé.
- d. **emočně nestabilní** – porucha je charakterizována psychickou nestabilitou a neschopností ovládat své chování. Dělí se na dvě skupiny:
  - *impulzivní* – projevuje se emoční nestálostí a výbušností. Lidé s touto poruchou nejsou schopni uvažovat nad důsledky svého jednání a

koncentrují se hlavně na přítomnost. Trpí absencí trvalejších vztahů. U těchto lidí je zvýšené riziko nadměrného užívání alkoholu či psychotropních látek.

- *hraniční* – nejčastějšími ukazateli jsou pocity prázdnoty a absence jasné identity. Typické jsou pro ni nestabilní vztahy (jsou většinou nestálé a neuspokojivé), sebepoškozování a suicidální tendence.

- e. **histriónská** – osobnost chce být neustále středem pozornosti a využívá teatrálnosti. Aby upoutala pozornost druhých, má sklon k „báje lhavosti“ a využívá intrik. Je pro ni typické nadměrné vyjadřování emocí. Tito lidé jsou sobečtí, bezohlední a nespolehliví. Vztahy s ostatními (i partnery) jsou povrchní, a proto bývají nestabilní a konfliktní.

- f. **narcistická** – Lidé s touto poruchou mají pocit, že jsou výjimeční, a proto se u nich projevuje snížená schopnost empatie (převažuje pocit, že mu mohou porozumět jen podobně výjimeční jedinci). K druhým se tedy chovají arogantně a povýšeně. Nejsou schopni přijmout názor někoho jiného. Jejich hlavní potřebou je nadměrný obdiv a očekávají přednostní zacházení od ostatních. Někdy zneužívají druhé ke svému prospěchu.

- g. **anankastická** – protože má tato osobnost neustále nějaké pochybnosti, je přehnaně svědomitá a opatrná, nadměrně lpí na sociálních konvencích a vyžaduje, aby se druzí podřizovali přesně jejímu způsobu práce, nesnáší i malé změny. Mají tendenci ke zvýšené kritičnosti (i k sobě samému). Tito jedinci nejsou schopni prožívat příjemné pocity a vztahy k ostatním pro ně nejsou důležité.

- h. **pasivně-agresivní** – někdy též nazývána negativistickou poruchou osobnosti. Tito lidé se nedokáží vyrovnat s požadavky okolí a projevují se pocity zlosti a hostilitou. Většinou mají problém adaptovat se ve společnosti, a proto vznikají konflikty s okolím. Myšlení se projevuje vlastním způsobem uvažování (někdy tak nesprávně hodnotí situaci).

- i. **anxiózní** – neboli vyhýbavá či úzkostná porucha osobnosti, se projevuje obavami z kritiky a odmítnutí. Necítí se tedy dobře ve společnosti, a proto se jí vyhýbá. Jedinec má pocity úzkosti, méněcennosti a nejistoty, a díky tomu má zábrany v kontaktu s ostatními.

- j. **závislá** – tedy závislost na jiných lidech. Tito lidé chtějí, aby za ně ostatní rozhodovali a přebírali odpovědnosti za jejich rozhodnutí a chování (jsou tedy lehce ovlivnitelní). Mají pocit, že se o sebe sami nedokáží postarat a cítí se bezmocní. Převládá u nich strach z opuštění. Potřebují neustále ubezpečovat od ostatních.

Poruchy osobnosti vzniklé v průběhu života

- a. **depersonalizace** – tato porucha se může projevit i při neporušené schopnosti emočního prožívání – bývá označována spíše jako porucha vnímání. Jedinec trpí poruchou subjektivního vnímání vlastní osobnosti (připadá si vzdálený a umělý).

- b. **transformace osobnosti** – většinou „důsledek závažnějšího onemocnění, např. schizofrenie, nemocný je přesvědčen, že je někým jiným než ve skutečnosti.“²⁷

- c. **alternace osobnosti** – někdy označována jako mnohočetná porucha osobnosti; „zjevná existence dvou nebo více ohraničených, respektive nezávislých osobností u jednoho jedince, přičemž v daném časovém okamžiku je zjevná pouze jedna“.²⁸

- d. **dezintegrace, rozpad osobnosti** – tato porucha se projevuje u některých těžších forem schizofrenie; projevuje se narušením celistvosti osobnosti (někdy také narušení časové kontinuity).

Nejvýznamnějšími poruchami osobnosti (z hlediska pachatelů trestných činů a následné terapeutické práce s nimi) jsou porucha antisociální a porucha histriónská.

„Cleckley ve své studii „The Mask of Sanity“ z roku 1976 shrnuje: Psychopat má zvláštní kouzlo osobnosti, „povrchní šarm“, kterým dokáže napoprvé okouzlit, je nadán dobrou inteligencí, chybějí mu neurotické rysy („nervozita“); je nespolehlivý, nemá výčitky svědomí a netrpí studem, ustavičně lže, projevuje nevhodné chování, vydírá demonstrativními pokusy o sebevraždu, je patologicky egocentrický a neschopen citové vazby, jeho sexuální život je chudý, neosobní, v interpersonálních vztazích je necitlivý, chybí mu schopnost vcítění (empatie) a vhledu, má sklon k afektivním reakcím, je neschopen splnit jakýkoli životní plán; v intoxikaci často produkuje šokující a vulgární chování a konečně není schopen se učit ze zkušenosti.“²⁹

3.4. Neurotické poruchy

Dříve se psychická onemocnění dělila na neurózy a psychózy. Psychózami se označovaly nemoci, při kterých byly psychické funkce narušeny tak, že jedinec chybně vnímal realitu. Neurózy se projevovaly úzkostí a pocity nespokojenosti.

Pojem neuróza označuje „duševní poruchu, u níž je hlavním postižením duševní a/nebo tělesný příznak či skupina příznaků, které jsou pro jedince obtěžující, jsou jím vnímány jako nepřijatelné a cizí, přičemž hodnocení reality je v hrubých rysech nenarušeno, chování neporušuje základní sociální normy, porucha se může spontánně zlepšit či zhoršit a nepředstavuje pouze prostou reakci na specifický stresor.“³⁰

Dnes se skupina neuróz označuje jako neurotické poruchy.

Rozdělení neurotických poruch

- a. **fobické úzkostné a úzkostné** – nejdůležitějším příznakem těchto poruch je úzkost. Tyto poruchy se dále dělí na fobie (např. agorafobie, sociální fobie či specifická izolovaná fobie), panické poruchy, generalizované úzkostné poruchy a smíšené úzkostně depresivní poruchy.

- b. **obsedantně-kompulzivní** – při této poruše tedy pronikají do mysli obsese (myšlenky, představy či impulsy) a kompulze (nutkavé akty a jednání), které u nás vyvolávají úzkost a mají mučivý charakter. Většinou má člověk trpící touto poruchou nejen obavy a starosti, ale i nepříjemně agresivní myšlenky.
- c. **somatoformní** – u této poruchy jsou nejdůležitější tělesné příznaky, které někdy připomínají tělesné poruchy. Většinou vznikají v důsledku těžké životní situace. Do této skupiny poruch řadíme somatizační poruchu, nediferenciovanou somatizační poruchu, hypochondrickou poruchu, somatoformní vegetativní dysfunkce, přetrvávající somatoformní bolestivou poruchu a jiné somatoformní poruchy.
- d. **dissociativní** – někdy též užíváme označení „konverzní poruchy“. „Příznakem je hysterie, která ovlivňuje vnímání, myšlení, efektivitu a chování.“³¹ Do skupiny dissociativních poruch jsou zahrnuty: dissociativní amnézie, dissociativní fuga, dissociativní stupor, trans a stavy posedlosti, dissociativní poruchy motoriky, dissociativní křeče, dissociativní poruchy citlivosti a sensorické poruchy, jiné dissociativní poruchy (např. Ganserův syndrom a mnohočetná osobnost).
- e. **reakce na závažný stres a poruchy přizpůsobení** – Vznikají na základě „mimořádně stresujícího životního zážitku, který vyvolal akutní stresovou reakci, nebo významná životní změna, vedoucí k trvale nepříjemným okolnostem a mající za následek poruchu přizpůsobení.“³² Díky tomu dělíme tyto poruchy na akutní reakce na stres, posttraumatické stresové poruchy a poruchy přizpůsobení.
- f. **jiné neurotické poruchy** – Tato skupina zahrnuje např. neurastenii, depersonalizační a derealizační syndrom či jiné specifikované neurotické poruchy.

Některé neurotické poruchy mají krátkodobý charakter (např. reakce na stres) a jiné mají charakter dlouhodobý a vyskytují se (probíhají) u jedince celý jeho život (např. obsedantně kompulzivní porucha).

Při terapii neurotických poruch jsou nejčastějšími postupy farmakologie a psychoterapie. Farmakologie se většinou zaměřuje na snížení tenze a úzkosti, tedy hlavní podstaty a příznaků neurotických poruch. Psychoterapie se zaměřuje na psychologické prostředky, které jsou nápomocné při léčbě duševních poruch. Psychoterapie dělíme na skupinové x individuální a krátkodobé x dlouhodobé. Podrobněji je o nich pojednáno v kapitole 4.3.

4. Specifika zacházení s psychicky nemocnými ve věznicích

4.1. Zásady pro zacházení s psychicky nemocnými ve výkonu trestu odnětí svobody

Výkon trestu odsouzených s poruchami duševními a s poruchami chování

„(1) Odsouzení s poruchami duševními a s poruchami chování mohou vykonávat trest ve specializovaných odděleních věznic zřízených generálním ředitelem Vězeňské služby pouze na základě doporučení psychologa či psychiatra.

(2) Způsob zajištění pořádku a bezpečnosti stanovený pro základní typ věznice, do které byli odsouzení uvedeni v § 70 zákona zařazení, zůstává nedotčen.

(3) Specializované oddělení nelze zřizovat jako oddělení pro společný výkon trestu odsouzených zařazených do různých základních typů věznice.“³³

Co se týče základních zásad pro zacházení s odsouzenými, **Rada Evropy** formulovala základní zásady zacházení s odsouzenými:

- zásada individualizace – vyjadřuje požadavek zohledňovat různost vězeňské populace; různost má být tedy důsledně odborně diagnostikována a na jejím základě má být vypracován individuální program zacházení (plán výkonu trestu).
- zásada normalnosti – v ní zmíněn požadavek, aby se život ve věznici co nejvíce přiblížil životu reálnému, a to i s jeho nároky, požadavky a povinnostmi. Naučit se zvládat každodenní činnosti je jedním ze základních předpokladů správné sociální reintegrace.

- zásada odpovědnosti – „obsahuje požadavek, aby organizování života ve věznicích obsahovalo, přinášelo více příležitostí pro odsouzené rozhodovat se a nést za svá rozhodnutí odpovědnost. V direktivně manipulativní nápravné výchově bylo málo příležitostí se rozhodovat a nést za rozhodnutí odpovědnost.“³⁴
- zásada bezpečnosti a bezpečí – u odsouzených by mělo být individuálně a podrobně posuzováno riziko ohrožení bezpečnosti společnosti, ale současně i riziko ohrožení bezpečnosti ve vězení.
- zásada postupu – obsahuje požadavek individuálního plánování výkonu trestu. S tím souvisí i průběžné hodnocení plnění programu zacházení a hodnocení chování odsouzeného.
- zásada neoddělování – tato zásada je někdy chápána jako protiklad s požadavkem diferenciovaného zacházení s určitými odlišnými skupinami odsouzených. Pripouští totiž, že za určitých podmínek, by mohli odsouzení na doživotí trávit část aktivit společně s odsouzenými ke dlouhodobým trestům.
- zásada neintegrace – trest má v první řadě směřovat k sociální neintegraci odsouzeného a způsob realizace a obsah výchovné funkce trestu odnětí svobody tedy musí mít smysl a využitelnost v životě na svobodě.

4.2. Programy zacházení s psychicky nemocnými

Program zacházení se utváří na základě komplexní zprávy o odsouzeném, přičemž je zohledněna délka trestu, charakteristika osobnosti a příčiny trestné činnosti. Komplexní zprávu spoluvytváří psycholog, speciální pedagog, lékař a rovněž jsou prostudovány i materiály k osobě odsouzeného. Program zacházení se odsouzenému vytváří na nástupním oddělení (v případě přeložení odsouzeného z jiné věznice je program zacházení předán věznicí, kam je odsouzený přeložen).

Cílem programu zacházení je konkrétně formulovat cíl působení na odsouzeného, metody zacházení, které budou směřovat k resocializaci, a také způsob a četnost hodnocení.

Program zacházení se člení na:

- a) *pracovní aktivity* (zaměstnání, zajištění každodenního provozu věznice a pracovní terapie); díky těmto aktivitám získává odsouzený nejenom specifické pracovní dovednosti ale současně se učí i pravidelně práci vykonávat (motivačními prostředky jsou odměny – někdy finanční – a tresty). Díky pracovním návykům (a následně získaným zaměstnáním) nabytým v průběhu výkonu trestu se odsouzený lépe vyrovnává s nedostatkem finančních prostředků, kterým trpí většina propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody.
- b) *vzdělávací aktivity* (vedené střením odborným učilištěm, učilištěm či odborným učilištěm; vedené zaměstnanci oddělení výkonu trestu; prostřednictvím korespondenčních kursů a sítě základních, středních, vyšších odborných a vysokých škol České republiky); po úspěšném absolvování závěrečných zkoušek získá odsouzený osvědčení, na kterém není uvedeno, získal-li je člověk na svobodě či ve výkonu trestu. Těmito aktivitami se tedy zvyšuje pravděpodobnost reintegrace delikventního jedince do společnosti a přibližuje se tak z části normám žádaným ve společnosti.
- c) *speciální výchovné aktivity* (zejména terapeutické působení, sociálně právní poradenství a trénink zvládnání vlastní agresivity), více v kapitole 4.3.
- d) *zájmové aktivity* (individuální a skupinové zájmové činnosti vedené zaměstnanci věznice, kteří mají potřebné odborné vzdělání); přednostmi vhodně stráveného volného času u odsouzených ve výkonu trestu jsou především v eliminaci negativních důsledků prizonizace a odreagování se, v případě sportovních aktivit se také snižuje agresivní chování u odsouzených.

- e) *oblast utváření vnějších vztahů* – specializuje se na vytváření, udržení či posilování sociálních vazeb odsouzených s rodinou či partnerem mimo věznici. Tyto vztahy jsou velice důležité pro psychiku odsouzených ve výkonu trestu i po propuštění z něj. Odsouzený má jistotu, že se má po propuštění kam vrátit (potřeba jistoty).

Program zacházení je pravidelně (každé dva měsíce) vyhodnocován vychovatelem příslušného oddělení a je případně aktualizován. U odsouzených s psychickou poruchou je program zaměřen zejména na terapeutické aktivity a utváření vnějších vztahů.

4.3. Terapeutické a vzdělávací programy ve věznici Pardubice

Člověk, který je odsouzen k trestu odnětí svobody je na základě stigmatizace vyloučen ze společnosti – získává roli odsouzeného, to znamená, že i když si svůj trest odpyká, zůstává mu stigma trestaného. S pobytem ve vězení člověk ztrácí profesní roli, protože přichází o zaměstnání a po návratu z vězení je pro tohoto člověka někdy obtížné najít nové. Často se také uvádí, že nezaměstnanost se svými následnými negativními důsledky byla často jednou z příčin pozdější delikvence. Také role člena rodiny je někdy ztracena (rodina ho odmítá).

Odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody ale neztrácí jen společenské role. Ztrátu utrpí také nabyté vědomosti, dovednosti a návyky. Ve vězení totiž získává většinou nové, ale hlavně negativní zkušenosti, což je přesným opakem základní funkce trestu odnětí svobody, tedy resocializace odsouzeného.

S odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody je tedy nutno pracovat, aby byla resocializace co nejúspěšnější. Proto jsou ve věznicích vytvářeny terapeutické a vzdělávací programy tak důležité. V pardubické věznici je pro tyto účely zřízeno terapeutické centrum.

Terapeutické centrum ve věznici Pardubice

Toto centrum ve věznici Pardubice funguje necelé dva roky (předtím bylo umístěno v nevyhovujících prostorách v suterénu jedné ze starších budov). Už vzhled budovy a jejího okolí působí oproti ostatním budovám ve věznici velice příjemně. Uvnitř se nachází knihovna, místnost pro skupinové terapie, ergoterapie, keramická dílna a místnost, kde tvoří malíři a řezbáři. Nechybí také kanceláře samotných terapeutů, které ovšem současně slouží jako místa pro individuální terapii s odsouzenými. Nachází se zde též i kuchyňka. V prostorách centra jsou vystaveny výrobky odsouzených.

Terapeutické centrum mohou navštěvovat v zásadě všichni odsouzení, ale většina odsouzených v Pardubicích chodí do zaměstnání (asi 70 %), tudíž centrum navštěvují až v odpoledních hodinách. Odsouzení, kteří jsou v centru prakticky celý den, jsou zahrnuti do programu terapie (musí proto v centru trávit minimálně 21 hodin týdně). Podle reakcí odsouzených ale do centra chodí rádi a těší se sem. Mohou si zde odpočinout od vězeňského života a cítí se jako v reálném životě „venku“.

Pro charakterizování chodu terapeutického centra užiji výrok jednoho z odsouzených: „V centru platí jiná pravidla než na baráku. Člověk si sem jde vyčistit hlavu a celý je to o důvěře mezi náma a terapeutama. A muklové se taky podle toho chovají – tím myslím že si tady nikdo nic nedovolí a nic neveme.“

Při práci s většinou odsouzených se používají **klasické psychologické metody**, jakými jsou:

- *sociálně psychologický výcvik* – sebepoznání a poznání druhých, rozvoj komunikace; probíhá ve skupině
- *psychologické poradenství* – řešení problémů odsouzených (např. problémy v oblasti sociálních vazeb či zaměstnání)

- *psychoterapie* – soubor technik, které slouží ke zlepšení duševního stavu jedince nebo vztahů ve skupině. Odsouzený by se měl zorientovat ve svých problémech a porozumět tak příčině svých potíží. Nejčastěji užívanou metodou psychoterapie je rozhovor. Při psychoterapii se nejčastěji využívají tyto techniky:
  - „*Behaviorální techniky* jsou zaměřeny na eliminaci nevhodných vzorců chování a na nácvik přijatelnějších variant.
  - *Kognitivní techniky* jsou zaměřeny na dosažení změny v uvažování a na pochopení mechanismů, jež mohou vést k recidivě. Pachatel se učí vnímat kritické podněty a porozumět vlastním reakcím na ně.“³⁶
- *psychologická intervence v krizi* – tato disciplína spojuje metody psychoterapie a psychologického poradenství; má krátkodobou povahu a užívá se při akutní personální nebo intrapersonální krizi.

Skupinové a individuální (psycho)terapie pro odsouzené

- *skupinové terapie* – protože je terapie skupinová, musí tedy být vybráni odsouzení se stejným „problémem“ a kritériem pro přijetí je také samotný zájem odsouzených.
- *individuální terapie* – je zaměřena na řešení individuálních problémů odsouzeného

Více informací o terapeutickém centru a psychoterapiích viz „Výzkumné šetření“.

Zacházení s psychopaty ve výkonu trestu odnětí svobody může být obtížné a přináší spoustu překážek. Terapeut je pro psychopata pouze další překážka, ale zároveň ho vnímá jako výzvu. Snaží se ho tedy zmanipulovat a přelstít.

„Důležitým ukazatelem účinnosti represe je míra pocitu viny a tomu odpovídající pocit oprávněnosti trestu. Značná část trestaných, zejména recidivistů s narušenou osobností, pocitu viny nemá.“³⁵

Vzdělávací programy ve věznici Pardubice

Pro školní rok 2007/2008 byly nabídnuty následující vzdělávací aktivity:

- výroba konfekce – dělník v konfekci – dvouleté kombinované studium ukončené výučním listem
- kurz výroby konfekce – kurz trvá deset měsíců, forma studia je kombinovaná a odsouzený po jeho ukončení obdrží osvědčení
- kurz společného stravování – podmínky jako u předchozího kurzu, ale doba trvání kurzu je jen pět měsíců
- kurz základů výpočetní techniky – tříměsíční kombinované studia, zakončením je osvědčení
- kurz malířských a natěračských prací – pětíměsíční kombinované studium ukončené osvědčením
- kurz základní školy – pětíměsíční denní studium ukončené osvědčením
- kurz anglického jazyka – pětíměsíční kombinované studium zakončené osvědčením.

5. Výzkumné šetření

O výzkumu

Výzkum probíhal ve věznici Pardubice v období od 18.2 do 29.2.2008. Uskutečnil se v rámci mé odborné praxe. Velká část probíhala v tamním terapeutickém centru. Hlavním úkolem, který jsem v rámci své praxe měla splnit, bylo provedení výzkumu mezi odsouzenými a zaměstnanci věznice, jehož výsledky jsou shrnuty v mé bakalářské práci. Výzkum byl tedy zaměřen nejen na obecný popis chodu věznice a nahlédnutí do každodenního života odsouzených, ale také popsání problematiky psychicky nemocných ve věznici.

Výběrový soubor

Zúčastněné pozorování bylo zaměřeno jak na samotnou věznici, tak i na její zaměstnance (obzvláště v terapeutickém centru). Nejdůležitější složkou výběrového souboru jsou ale sami odsouzení ve výkonu trestu odnětí svobody, kteří přicházeli do terapeutického centra ať už kvůli svému zařazení do terapeutických aktivit nebo kvůli potřebě psychoterapie.

Časový harmonogram

- 8. – 17. 2. 2008: Přípravná fáze (definování cíle výzkumu, prostudování dostupných materiálů, které se týkají problematiky vězeňství; nejčastěji studium legislativy a odborné literatury).
- 18. - 29. 2. 2008: Realizační etapa (terénní sběr dat prostřednictvím zúčastněného pozorování; rozhovory s odsouzenými, pozorování chodu terapeutického centra a chování odsouzených, psychoterapie s odsouzenými).
- 1. – 10. 3. 2008: Vyhodnocovací etapa (zpracování dat, interpretace a zhotovení závěrečné zprávy).

Výzkumný problém

Cílem výzkumu bylo zjistit, jak věznice funguje a jestli je připravena na výkon trestu odsouzených s psychickými poruchami. Důležitou část výzkumu představuje také shrnutí problematiky vězeňství (popř. samotný výkon trestu). Ve věznici jsou na jedné straně zaměstnanci, kteří by měli dodržovat řád věznice, a na straně druhé pak sami odsouzení, kteří mají vlastní hierarchii a řád.

Hypotézy

1. Odsouzení s psychickým onemocněním jsou umístěni na speciálním oddělení a mají tedy jiný režim (program) zacházení než ostatní odsouzení.
2. Nejčastější poruchou osobnosti projevující u odsouzených je porucha disociální
3. S odsouzenými, u kterých byla tato porucha diagnostikována, se pracuje častěji než s ostatními.
4. V terapeutickém centru je častěji pracováno s odsouzenými s psychickým onemocněním než s ostatními odsouzenými.

Metodologie

Výzkumné šetření bylo kvalitativní a výzkumnou metodou tedy bylo zúčastněné pozorování. Tato metoda se soustředí na hloubkový popis a analýzu zkoumaného prostředí či jevu. Metodu zúčastněného pozorování jsem zvolila protože je pro vězeňské prostředí velice vhodná.

„Zúčastněné pozorování je zvláště vhodné, jestliže:

- jev, který se bude zkoumat, je málo prozkoumaný;
- existují velké rozdíly mezi pohledy členů a nečlenů sledované skupiny;
- jev není přístupný pohledu osob mimo skupinu.“³⁷

S každým z autorem popsaných hledisek se výzkum ve věznici shoduje. Vězeňství je oblast, která není ještě dostatečně prozkoumána a není tedy i dostatek odborné literatury zabývající se touto problematikou.

Člověk, který přichází do věznice, nemá ani v nejmenším ponětí, jak se žije uvnitř. Můžeme si sice přečíst zákony a řád věznice, díky nimž si uděláme představu, jak by to ve věznici mělo „chodit“, ale bohužel to tak v reálném prostředí často být nemusí. Vždyť věznice je společnost jako každá jiná a má tedy svůj vlastní řád, hierarchii i pravidla. Navíc společnost odsouzené nevnímá objektivně a v povědomí tak vzrůstá stigmatizace odsouzených.

Poslední hledisko, tedy že jev není přístupný pohledu osob mimo skupinu, souvisí s hlediskem předchozím. Zaměstnanci věznice sice mají určitý přehled o tom, co se ve věznici děje, ale odsouzení sami mají určitý systém chování ve výkonu trestu odnětí svobody – zaměstnanci jsou bráni spíše jako nepřátelé.

Závěry zúčastněného pozorování ve věznici Pardubice

Jelikož jsem největší část výzkumu (praxe) prováděla v terapeutickém centru, budou následující odstavce patřit popisu chodu tohoto centra a zjištění v něm.

Jednotlivé části terapeutického centra (možnosti, kde se mohou odsouzení realizovat a zlepšovat se po stránce psychické):

- *knihovna* – vede ji odsouzený, který má na starost evidenci i půjčování knih. Dozvěděla jsem se od něj, že věznice disponuje cca 9 tisíci knih, ale v posledním týdnu bylo věznici přiděleno dalších cca 2 tisíce knih. Každý měsíc si přijde knihy vypůjčit 200 – 250 odsouzených, tudíž je „v oběhu“ asi 1000 knih. Zajímavostí je, že většina knih je balena do bílého papíru, takže pak police s knihami působí poněkud jednotvárně. Zároveň je ale nutné poznamenat, že knihovna disponuje širokou škálou literárních žánrů a autorů.

- *místnost pro skupinové terapie* – tato místnost nedisponuje zvláštním zařízením. Důležitý je zde prostor (aby mohli účastníci terapie sedět v kruhu na židlích) a také spousta květin, které spolu s velkým oknem působí uklidňujícím dojmem. Na zdi jsou namalovány ornamenty, které vytvářeli odsouzení. Mimo jiné je v této místnosti také televize s přehrávačem DVD a VHS. Některým odsouzeným je totiž povoleno shlédnutí filmu, který si buď sami přinesou, nebo je jim zapůjčen terapeutem.

V době, kdy jsem ve věznici vykonávala praxi, byla většina terapeutických skupin narušena různými eskortami, takže se vytvářely nové. Skupinové terapie jsem se ale účastnila. Byla to skupina odsouzených s nějakou závislostí (drogy, automaty apod.). Na tuto terapii (závislosti) přijíždí každý týden i externí pracovník z Hradce Králové specializující se na tuto problematiku. Terapie probíhá asi hodinu a půl a probírají se na ní aktuální problémy, možnosti léčby „venku“ i minulost odsouzených. Jelikož se terapeutické skupiny tvoří tak, aby se odsouzení neznali z oddělení, jsou sezení pro odsouzené anonymní.

- *místnost pro ergoterapii (rukodělná dílna)* – zde odsouzení vytváří hlavně výrobky z látek. Zabývají se i technikou Patchwork, kdy pomocí ní vytváří deky, polštáře či tašky. Mezi jiné výrobky patří například plyšová zvířátka nebo látková zvířátka (kočky nebo např. velikonoční králíci), míče či hračky v podobě skládacích kostek. Výrobky jsou předávány dětským domovům či nemocnicím. V některých případech mohou odsouzení výrobek poslat příbuzným. Materiál na výrobu většinou shánějí sami terapeuti (např. zbytky látek z oděvních podniků apod.). V této dílně mohou také odsouzení utkat koberec.
- *keramická dílna* – na tvoření keramiky je vyčleněna samostatná místnost, kterou vede odsouzený (zkušenosti s výukou keramiky na svobodě).

Místnost disponuje dvěma hrnčířskými kruhy a vlastní pecí. Keramiku si po vypálení mohou odsouzení i sami obarvit. Vedoucí keramiky vede i kroužek pro odsouzené, který se koná vždy ve čtvrtek dopoledne a kde se učí vyrábět keramiku i úplní začátečníci. Keramiku navštěvují nejen odsouzení v programu terapie, ale i odsouzení, kteří projeví zájem – ti ji navštěvují v odpoledních hodinách (po práci).

- *místnost, kde tvoří malíři a řezbáři* – jak už název napovídá, působí v této místnosti dva odsouzení, kteří se malbou živili „na svobodě“ a mohou tedy i učit i ostatní vězně. Vedle nich pracuje i řezbář, který má k dispozici kompletní řezbářskou výbavu (i přes bezpečnostní opatření ve VTOS jsou mu poskytnuta dláta i pilky).
- *kuchyňka* – zde například odsouzení pekli vánoční cukroví.
- *kanceláře terapeutů* – jak už jsem zmínila, slouží tyto prostory i pro konání individuálních terapií. Jsou proto vybaveny i křesly. Každý z terapeutů si vybavení a celkový vzhled kanceláře navrhl sám – vybavení i veškeré malby vytvářeli odsouzení (v celém terapeutickém centru).

Individuální terapie tedy probíhají v kanceláři terapeuta (ale na základě žádosti odsouzeného může terapie probíhat v jakékoli části centra). Tato terapie nemá určený časový interval, ve kterém musí proběhnout. O tuto terapii může odsouzený požádat sám, nebo je přidělen z oddělení (hlavně v případě odsouzených s psychickou poruchou). Někteřím odsouzeným nevadilo, že se budu terapie účastnit, tudíž jsem měla možnost hodnotit i tyto terapie. Překvapilo mě, jak velké množství odsouzených si o terapii samo požádá.

Od terapeutů jsem se také dozvěděla, že nejméně pracují s recidivními pachateli (není zpětná vazba ani zájem dostat se do centra, či zájem o terapii). Naopak nejvíce pracují s odděleními (budov) D1 (trvale pracovně nezařaditelní ve výkonu trestu odnětí

svobody s dozorem), D2 (prvotrestaní i recidivisté – částečně invalidní odsouzení), B1 (zde jsou umístěni odsouzení důchodového věku ve výkonu trestu odnětí svobody s ostrahou) a E (trvale pracovní nezařaditelní odsouzení ve výkonu trestu odnětí svobody s ostrahou), následně pak také budova H (oddělení pro těžce adaptovatelné odsouzené, přičemž v horním patře této budovy je tzv. trestní oddělení pro odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody s ostrahou) a G (trestní oddělení pro výkon trestu odnětí svobody s dozorem).

V případě oddělení, kde jsou zařazeni trvale pracovní nezařaditelní, se využívá nejčastěji ergoterapie a v rámci psychoterapie je nejvíce využíván Rogersovský přístup (Někdy se též uvádí „nedirektivní terapie“ či „terapie zaměřená na klienta“. Základní myšlenou rogersovského přístupu je schopnost osobního růstu. Terapeut se snaží dosáhnout souladu vnitřních pocitů klienta s jeho jednáním navenek. Výhodou rogersovského přístupu je jeho univerzálnost - není totiž žádná psychická porucha, která by jeho uplatnění vylučovala. Mezi důležité vlastnosti terapeuta při tomto přístupu patří autentičnost terapeuta, jeho schopnost empatie a akceptace klienta.) Ještě je důležité podotknout, že terapeuti z centra chodí s odsouzenými z oddělení A1 na vycházky před propuštěním.

Vyhodnocení hypotéz

1. Odsouzení s psychickými poruchami jsou umístěni na speciálním oddělení a mají tedy jiný režim zacházení než ostatní odsouzení.

Dle zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody mohou odsouzení s poruchami duševními a poruchami chování vykonávat trest odnětí svobody ve specializovaných odděleních věznic zřízených generálním ředitelem Vězeňské služby. Měli by tedy být sdružováni na určité oddělení věznice, na kterém nebudou umístěni s ostatními odsouzenými. Současně se tak omezí kontakt s ostatními odsouzenými.

Tato hypotéza se nepotvrdila. Ve věznici Pardubice nejsou všichni odsouzení s psychickými poruchami umístěni ve specializovaném oddělení. Nejvíce odsouzených

s psychickou poruchou je umístěno na oddělení „trvale pracovně nezařaditelných“ společně s invalidními odsouzenými či odsouzenými v důchodovém věku. Dále jsem se také dozvěděla, že díky tomuto zařazení odsouzených vznikají nejen konflikty mezi odsouzenými s psychickou poruchou a bez, ale také mezi samotnými odsouzenými s psychickou poruchou.

2. Nejčastější poruchou osobnosti projevující u odsouzených je porucha disociální

V odborné literatuře se v souvislosti s výkonem trestu odnětí svobody mluví hlavně o disociální poruše osobnosti. „Základním znakem těchto lidí je jejich omezená citlivost na požadavky jakéhokoli prostředí, neschopnost adekvátní adaptace. Tato vlastnost je přivádí i ke kriminálnímu chování.“³⁸ Díky této poruše mají lidé omezenou schopnost dodržovat sociokulturní normy dané společností a dostávají se tak častěji do konfliktu se zákonem.

Tato hypotéza se potvrdila. Dle mých zjištění je nejčastější poruchou osobnosti u odsouzených porucha disociální a projevuje se většinou u recidivních pachatelů (terapeuti i odborná literatura se shodují na cca 70 %).

3. S odsouzenými, u kterých byla disociální porucha diagnostikována, se pracuje častěji než s ostatními.

Jestliže je u odsouzeného diagnostikována porucha osobnosti, měl by být jeho program zacházení zaměřen na terapeutické aktivity. Měli by tedy nejvíce času trávit v terapeutickém centru, kde by si díky psychoterapiím a ergoterapii měli osvojovat hodnoty, které postrádají. Současně by se díky individuálním psychoterapiím měli vyrovnat se svými problémy a obnovit vztahy s rodinou či partnerem.

Tato hypotéza se nepotvrdila. Disociální porucha je totiž, jak jsem zmínila ve vyhodnocení předchozí hypotézy, nejčastěji diagnostikována u recidivních

pachatelů. Tito odsouzení jsou ve věznici skupinou, která má nejmenší zájem účastnit se psychoterapií nebo pracovních terapií. Největší zájem o psychoterapie z hlediska délky trestu a dřívějších výkonů trestů má skupina prvotrestaných s délkou trestu nad 3 roky (těchto odsouzených jsem v době své praxe v terapeutickém centru potkala nejvíce).

4. V terapeutickém centru je častěji pracováno s odsouzenými s psychickými poruchami než s ostatními odsouzenými.

Terapeutické centrum slouží ke zlepšení psychického (a popř. i fyzického) stavu odsouzených ve věznici. Lidé, kteří mají nějaké obtíže (psychického rázu) jsou zařazeni do terapie, a měli by tedy v centru trávit více času. Jednou z činností terapeutického centra je také skupinová (popř. individuální) psychoterapie. Jak už jsem se zmínila výše „soubor technik, které slouží ke zlepšení duševního stavu jedince nebo vztahů ve skupině. Odsouzený by měl zorientovat ve svých problémech a porozumět tak příčině svých potíží. Nejčastěji užívanou metodou psychoterapie je rozhovor“.

Tato hypotéza se nepotvrdila, protože terapeutické centrum není založeno primárně na pomoci odsouzeným s psychickým onemocněním. Centrum navštěvují odsouzení, kteří jsou zahrnuti do programu terapie, a to představuje i práci v rukodělné dílně. V době mé praxe ve věznici Pardubicích jsem se v terapeutickém centru setkala především s odsouzenými bez diagnostikované psychické poruchy.

Závěrečné shrnutí výzkumného šetření

Výzkum proběhl ve dvou posledních týdnech v únoru 2008 a setkala jsem se se vstřícnými lidmi (zaměstnanci věznice), bez jejichž spolupráce by výzkum proběhnout nemohl a kteří mi poskytli nejvíce informací.

Zvolená výzkumná metoda – tedy zúčastněné pozorování, se osvědčila a ukázala se být nejvhodnější. Díky této metodě bylo možné komunikovat s odsouzenými bez podezření (ze strany odsouzených), a získat tak co nejvíce nových poznatků.

Co se týče stanovených hypotéz, jediná, která se potvrdila, byla hypotéza druhá. První, třetí a čtvrtá hypotéza se nepotvrdily hlavně díky tomu, že jsem vycházela z právních předpisů a řádu věznice. Realita ve věznicích se ale mnohdy liší.

I přes tři nepotvrzené hypotézy byl výzkum úspěšný, protože se mi podařilo získat mnoho nových informací, díky kterým jsem si mohla udělat představu o tom, jak důležité je s odsouzenými pracovat. Překvapilo mne i množství činností, ve kterých se mohou odsouzení realizovat a uniknout tak každodennímu stresujícímu „životu za zdí“.

Závěr

V bakalářské práci se mi podařilo popsat strukturu vězeňství a současně také systém věznice. Dává tedy čtenáři možnost nahlédnutí do vězeňského života a získání nových informací.

Do textu jsem se snažila zapojit jak hledisko způsobu života očima odsouzených, tak i zaměstnanců ve věznici. Často se tato hlediska liší, a proto bylo zajímavé sledovat, jakým způsobem existují vedle sebe a jestli se mezi těmito hledisky vytvářejí konflikty.

Během mé praxe ve věznici jsem také zjistila, jak je práce s odsouzenými náročná – zejména terapeutické aktivity. Bohužel jsem měla možnost ve věznici pobýt pouze dva týdny, tudíž jsem nestihla více proniknout do chování odsouzených. Člověk totiž potřebuje čas, aby si získal důvěru odsouzených. Přesto jsem od nich ale získala mnoho zajímavých informací.

Nejdůležitější součástí mé bakalářské práce je pro mne výzkumné šetření, díky němuž jsem si uvědomila další možnosti výzkumu v budoucnosti. Především by bylo zajímavé proniknout hlouběji do vězeňského života, tedy například sledovat vývoj jednoho odsouzeného po celou dobu jeho trestu odnětí svobody. Popsat pak proměny jeho chování ve věznici (také samotnou adaptaci na vězeňské prostředí) a posléze také přízpůsobení se životu na svobodě po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Poznámky:

1. ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana – kriminologický pohled na terciární prevenci*. Skripta. Praha: 1. vyd. Vydavatelství PA ČR, 2005. 163 s. ISBN 80-7251-207-2 s. 62
2. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. §5, odst. 2.
3. Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky. §1, odst. 1.
4. Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky. §2, odst. 1.
5. <http://www.upce.cz>; http://pardubice.vscr.cz/clanky/?cl_id=35
6. <http://www.upce.cz>; http://pardubice.vscr.cz/clanky/?cl_id=35
7. FISCHER, Slavomil. *Sociální patologie. Propedeutika*. Skripta. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2006. 144 s. ISBN 80-7044-812-1. s.116
8. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese – rozšířené a přepracované vydání*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-2. s.808
9. NETÍK, Karel et al. *Psychologie v právu: Úvod do forenzní psychologie*. Skripta. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 1997. 140 s. ISBN 80-7179-177-6. s. 55
10. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese – rozšířené a přepracované vydání*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-2. s. 813
11. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese – rozšířené a přepracované vydání*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-2. s. 809
12. NETÍK, Karel et al. *Psychologie v právu: Úvod do forenzní psychologie*. Skripta. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 1997. 140 s. ISBN 80-7179-177-6. s. 39.
13. NETÍK, Karel et al. *Psychologie v právu: Úvod do forenzní psychologie*. Skripta. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 1997. 140 s. ISBN 80-7179-177-6. s. 27.
14. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese – rozšířené a přepracované vydání*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-2. s. 823

15. Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. § 8, odst. 1.
16. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese – rozšířené a přepracované vydání*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-2. s. 820
17. NETÍK, Karel et al. *Psychologie v právu: Úvod do forenzní psychologie*. Skripta. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 1997. 140 s. ISBN 80-7179-177-6. s. 28.
18. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese – rozšířené a přepracované vydání*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-2. s. 820
19. NETÍK, Karel et al. *Psychologie v právu: Úvod do forenzní psychologie*. Skripta. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 1997. 140 s. ISBN 80-7179-177-6. s. 28 -29.
20. ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana – kriminologický pohled na terciární prevenci*. Skripta. Praha: 1. vyd. Vydavatelství PA ČR, 2005. 163 s. ISBN 80-7251-207-2. s.84 -86.
21. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. §45, odst. 1.
22. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. § 73.
23. NAKONEČNÝ, Milan. *Základy psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 1998. 590 s. ISBN 80-200-0689-3. s.49.
24. ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana – kriminologický pohled na terciární prevenci*. Skripta. Praha: 1. vyd. Vydavatelství PA ČR, 2005. 163 s. ISBN 80-7251-207-2. s.14.
25. FISCHER, Slavomil. *Sociální patologie. Propedeutika*. Skripta. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2006. 144 s. ISBN 80-7044-812-1. s.123.
26. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese – rozšířené a přepracované vydání*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-2. s. 513.
27. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese – rozšířené a přepracované vydání*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-2. s. 71.

28. PAVLAČOVÁ, Alena (ed.). *Slovník psychiatrických termínů*. 1.vyd. Praha: Psychiatrické centrum Praha, 1998. 106 s. ISBN 80-85121-78-6. s. 55.
29. NETÍK, Karel et al. *Psychologie v právu: Úvod do forenzní psychologie*. Skripta. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 1997. 140 s. ISBN 80-7179-177-6. s. 69.
30. ZVOLSKÝ, Petr et al. *Speciální psychiatrie*. Praha: Karolinum, 2001. 206 s. ISBN 80-7184-203-6. s.104
31. RAHN, Ewald – MAHNKOPF, Angela. *Psychiatrie – učebnice pro studium a praxi*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2000. 468 s. ISBN 80-7169-964-0. s.383.
32. ZVOLSKÝ, Petr et al. *Speciální psychiatrie*. Praha: Karolinum, 2001. 206 s. ISBN 80-7184-203-6. s.112
33. Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. §94.
34. ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana – kriminologický pohled na terciární prevenci*. Skripta. Praha: 1. vyd. Vydavatelství PA ČR, 2005. 163 s. ISBN 80-7251-207-2. s.101.
35. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese – rozšířené a přepracované vydání*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-2. s. 818.
36. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese – rozšířené a přepracované vydání*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-2. s. 828.
37. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum; Základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál 2005. 407 s, ISBN 80-7367-040-2- s. 193
38. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese – rozšířené a přepracované vydání*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-2. s. 821.

Použité zdroje:

Literatura:

- ZVOLSKÝ, Petr et al. *Obecná psychiatrie*. Praha: Karolinum, 2001. 192s. ISBN 80-7184-494-2.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2006. 309 s. ISBN 80-86898-43-3.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese – rozšířené a přepracované vydání*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-2.
- NETÍK, Karel et al. *Psychologie v právu: Úvod do forenzní psychologie*. Skripta. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 1997. 140 s. ISBN 80-7179-177-6
- ZVOLSKÝ, Petr et al. *Speciální psychiatrie*. Praha: Karolinum, 2001. 206 s. ISBN 80-7184-203-6.
- ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana – kriminologický pohled na terciární prevenci*. Skripta. Praha: 1. vyd. Vydavatelství PA ČR, 2005. 163 s. ISBN 80-7251-207-2.
- FISCHER, Slavomil. *Sociální patologie. Propedeutika*. Skripta. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2006. 144 s. ISBN 80-7044-812-1.
- RAHN, Ewald – MAHNKOPF, Angela. *Psychiatrie – učebnice pro studium a praxi*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2000. 468 s. ISBN 80-7169-964-0.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Základy psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 1998. 590 s. ISBN 80-200-0689-3.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila – ČERVINKA, František. *Forenzní psychologie: psychologie pro soudce, advokáty, státní zástupce, vyšetřovatele, kriminalisty, policisty a pro všechny, kteří se v souvislosti s trestným činem dostanou do kontaktu s policií a soudy*. 1. vyd. Praha: SUPPORT, 1994. 206 s.
- PAVLAČOVÁ, Alena (ed.). *Slovník psychiatrických termínů*. 1.vyd. Praha: Psychiatrické centrum Praha, 1998. 106 s. ISBN 80-85121-78-6.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.

Legislativa

- zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů
- vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody
- zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky
- zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
- zákon č. 141/1931 Sb., o trestním řízení soudním
- zákon č. 269/1990 Sb., o Rejstříku trestů
- zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby
- vyhláška č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby
- ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. Listina základních práva a svobod
- ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 347/1997 Sb., 300/2000 Sb., 448/2001 Sb., 395/2001 Sb. a 515/2002 Sb. Ústava ČR

Internet

<http://www.vscr.cz>